

*Олександр Комарніцький,
Олена Кушнірова
м. Кам'янець-Подільський*

НАВЧАЛЬНА РОБОТА В КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ПЕДІНСТИТУТІ У ДОБУ ХРУЩОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ»

У статті прослідковано зміни, що сталися у навчальній роботі Кам'янець-Подільського педінституту. У виші приділяли увагу удосконаленню навчальних планів і програм, наповненню їх необхідним змістом освітньої, методичної та виховної роботи. Йдеться про новації, пов'язані з хрущовськими реформами. Зокрема, студенти освоювали поняття господарського розрахунку, особлива увага зверталася на політехнічну підготовку студентів.

Ключові слова: інститут, навчання, навчальний план, заняття, сесія.

Період вітчизняної історії, тісно пов'язаний з іменами Хрущова, часто називають «великим десятиліттям». Проведені у ці роки перетворення охоплювали не лише сфери політики та економіки, але й культуру, науку, освіту та інші галузі духовного життя суспільства. Значення цієї епохи, особливо в області культурного розвитку країни, виходить далеко за межі реформаторської діяльності самого Хрущова. Цей період радикально вплинув на суспільну свідомість, сталася зміна в ідеології, викликаний критикою сталінізму.

У умовах вступу СРСР в епоху науково-технічної революції зросла потреба у фахівцях із вищою та середньою спеціальною освітою. Одним із закладів, який готував учителів був Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут імені В.П. Затонського. У середині 50-х – першій половині 60-х рр. XX ст. притерпів певних змін навчальний процес у цьому виші.

У 50-ті рр. XX ст. навчання у закладі проводилося в одну зміну за сталим розкладом, який складався на кожний семестр. На початку 60-х рр. кількість студентів стаціонару зросла до 1100 осіб, а навчальна площа практично не збільшувалася і становила 3464 кв. м. За таких умов заняття проводилися практично у дві зміни. Покращення намітилося лише у 1963-1964 н.р., коли було введено в експлуатацію нове навчальне приміщення (нині – навчальний корпус №1 університету) з корисною площею 4659 м²¹. Загалом, тоді площа навчально-лабораторних корпусів складала 12885 кв. м.²

З кінця 50-х рр. в педінституті було встановлено чіткий режим дня: академічні заняття відбувалися з 8⁰⁰ до 13²⁰ год., обід, робота гуртків художньої самодіяльності, заходи громадських організацій, факультативні заняття – з 13²⁰ до 18⁰⁰ год.,

самостійна робота студентів – з 18⁰⁰ до 22⁰⁰ год., робота із самообслуговування – з 22⁰⁰ до 23⁰⁰ год.³

У роботі колективу інституту велика увага приділялася удосконаленню навчальних планів і програм, наповненню їх необхідним змістом освітньої, методичної та виховної роботи. Зверталася увага на усунення перевантаження аудиторними заняттями і дублювання навчального матеріалу, робився більший акцент на залучення студентів до активної педагогічної праці. Більше часу стали приділяти вивченню спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін, української, російської мов і літератур, зарубіжної літератури, історії СРСР⁴. Крім предметів, визначених навчальним планом, для студентів читали факультативні курси⁵.

У переважній більшості навчальні плани виконувалися. Щоправда, в окремих випадках виникали труднощі з їх виконанням. Так, у 1953-1954 н.р. у зв'язку з несприятливими кліматичними умовами не вдалося провести всі заплановані заняття із ковзанярського спорту⁶. Особливо складно було виконати план у першому півріччі навчального року, оскільки восени студентів залучали до збирання врожаю. Навчальний план виконували за рахунок того, що продовжували перший семестр на тиждень і, відповідно, скорочували зимові канікули. Крім того, скоротили на 5-7% кількість годин, визначених на вивчення окремих дисциплін. Частина матеріалу з цих дисциплін винесли на самостійне опрацювання⁷.

Читання навчальних дисциплін проводилося за існуючими програмами з деякими доповненнями, пов'язаними із прийняттям нових рішень пленумів чи з'їздів КПРС. Основна відповідальність за втілення в життя цих «основоположних принципів» покладалася на кафедру марксизму-ленінізму та історії. До занять з історії КПРС і політекономії студенти обов'язково готували реферати, інформації з питань підготовки, ходу чергових з'їздів партії і пленумів, виконання їх рішень, велися конспекти першоджерел, «Ленінські зошити». Як правило, тут був досить високий відсоток успішності: з історії КПРС – 98,8%, політекономії – 98%⁸.

Ідеологічні питання вносилися у навчальні плани. Так, у 1953 р., керуючись розпорядженням Міністерства освіти УРСР, дирекція включила до навчальних планів IV курсів фізико-математичного факультету і фізичного виховання курс діалектичного та історичного матеріалізму. Для всіх курсів і факультетів було прочитано 30-годинний курс лекцій за матеріалами XIX з'їзду КПРС і статті Й. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР»⁹. Відповідальність за наповнення дисциплін ідеологічним змістом несли й інші кафедри, зокрема кафедра педагогіки і психології¹⁰. Такі ж питання обов'язково мали бути присутніми у навчальних програмах¹¹.

Викладачі фахових дисциплін і викладачі педагогіки тісно пов'язували читання своїх дисциплін з практикою роботи школи, постійно дбали про поліпшення професійної підготовки майбутніх учителів. У своїх лекціях, а також на практичних заняттях вони широко використовували кращий досвід роботи учителів шкіл. Крім цього, студенти під керівництвом викладачів методик виконували практичні завдання в школах, відвідували уроки кращих учителів і брали участь в їх аналізі. Наближення викладання фахових дисциплін до роботи шкіл, поліпшення стану викладання методик сприяло поліпшенню підготовки студентів до майбутньої практичної діяльності¹².

В інституті практикували стенографію лекцій кожного викладача. Це було зумовлено тим, що у фонді бібліотеки не вистачало найновішої наукової та навчальної літератури. За цих умов лекційні записи ставали основою для підготовки до практичних чи семінарських занять, екзаменів і заліків. Через складне фінансово-матеріальне становище не всі студенти мали можливість придбати навчально-методичну літературу. Крім цього, самої літератури у масових накладах не існувало¹³.

При проведенні семінарських і практичних занять зверталася увага на вивчення студентами рекомендованої літератури, на вміння оформляти і висловлювати свої думки, відстоювати висловлені положення. Під час виконання лабораторних робіт акцент робився на те, щоб виробити у студентів уміння і навички самостійно готувати матеріал і прилади до занять, правильно ними користуватися, вміння вести спостереження, фіксувати і оформляти результати роботи і вміння застосовувати їх на практиці.

Окремі семінарські заняття проводилися на виробництві, зокрема, з політекономії. У 1959-1960 н.р. на верстатобудівному заводі молодь студіювала тему «Господарський розрахунок», на тютюновій фабриці – «Вартість і собівартість». На цих заняттях з доповідями вступали працівники цих підприємств. Асистент Ю. Дробноход напередодні семінарського заняття «Економічні основи колгоспного ладу» організував зустріч студентів IV курсу з бухгалтером колгоспу імені Котовського (с. Гуменці), який розповів про впровадження госпрозрахунку в колгоспі, про грошову оплату праці колгоспників без нарахування трудоднів, досягнення і перспективи розвитку господарства і відповів на численні запитання студентів¹⁴.

У тогочасному суспільстві особлива увага зверталася на політехнічну підготовку студентів, яка визначається як опанування системи знань про наукові основи сучасного виробництва, набуття навичок поведінки з найуживанішими засобами праці, формування та розвиток технічних здібностей та творчого ставлення до праці¹⁵. У педінституті політехніч-

не навчання впроваджувалася різними шляхами відповідно до спеціальностей, яких студенти набували. Так, викладачі суспільних і гуманітарних дисциплін в лекціях, на семінарських і практичних заняттях пропагували «значення політехнічної підготовки молоді для успішного будівництва комунізму». В курсі педагогіки розкривався зміст політехнічного навчання і визначалися шляхи і засоби здійснення його в школі. Особливо велика робота проводилася в справі політехнічної підготовки студентів фізико-математичного факультету. Викладачі фізики і математики знайомили студентів з основними принципами процесів виробництва, показували досягнення і перспективи розвитку техніки, електрифікації в СРСР та їх застосування в промисловості, сільському господарстві, транспорті і будівництві¹⁶.

Для забезпечення політехнічної підготовки в інституті працювали 8 фізичних лабораторій, які мали невелику корисну площу, що обмежувало проведення лабораторних робіт. Теж саме стосується і навчальних майстерень. Крім того, вони мали недостатнє обладнання¹⁷.

У виші практикували проведення екскурсій на підприємствах міста, машинно-тракторні станції і колгоспи. Наприклад, студенти фізико-математичного факультету у 1953-1954 н.р. відвідували підприємства з прив'язкою до вивчення певного розділу фізики. Зокрема, першокурсники побували в артілі «Металіст», на верстатобудівному заводі, електростанції і птахокомбінаті. Студенти інших факультетів відвідали друкарню, пивзавод, електростанцію та інші підприємства міста, де знайомилися з технологічними процесами і працею робітників¹⁸.

З 1959-1960 н.р. на заняттях почали ширше використовувати навчальні, документальні і художні кінофільми. У квітні-травні 1960 р. був організований семінар для всіх викладачів інституту з техніки кінопроекції та методики навчального кіно¹⁹.

Значна увага приділялася насадженню у студентському середовищі атеїзму. Зокрема, у 1957-1958 н.р. для студентів історико-філологічного факультету і факультету фізичного виховання прочитали факультативний курс лекцій (18 год.) і провели семінарські заняття (6 год.) з питань атеїзму. Вони розглядалися також у курсах астрономії, історії фізики. Окремі питання науково-атеїстичного виховання стали темами курсових робіт²⁰. Проводилися атеїстичні вечори. Наприклад, один з таких заходів відбувся у грудні 1962 р., на якому з доповіддю-лекцією виступив уповноважений з питань атеїстичної пропаганди при обласкомкомі Стацюк²¹.

Приділялася увага поліпшенню культури мовлення студентів. З цією метою в січні 1954 р. було прийняте рішення

вченої ради педінституту «Про єдиний мовний режим та дальше піднесення мовної грамотності і культури усної мови студентів». Було організовано спецсеминар із вивчення мови та художніх особливостей літературного твору. Почав функціонувати гурток виразного читання²².

Приділялася увага застосуванню диференційованого підходу до викладання і вивчення іноземних мов. Щоправда, питання про їх глибоке опанування студентами не ставилося, оскільки частина молоді до вступу у виш іноземні мови не вивчала²³.

Особлива увага зверталася на організацію самостійної роботи студентів як «засобу міцного засвоєння знань і вироблення умінь та навичок в опрацюванні наукової літератури, планування роботи тощо»²⁴. У перші дні кожного навчального року проводилися методичні наради прикріплених викладачів до академгруп з питань самостійної роботи студентів. До академгруп перших курсів підібрані і прикріплені найбільш досвідчені викладачі. Зі студентами старших курсів були проведені методичні наради з питань самостійної роботи, а для першокурсників прочитані лекції на теми «Як самостійно працювати над книгою», «Як конспектувати прочитаний матеріал». Для обміну досвідом на факультетах і курсах проводили наради студентів.

Основним місцем самостійної роботи студентів були навчальні кабінети, лабораторії і читальний зал інституту. В кабінетах у вечірні години чергували викладачі, які надавали необхідну допомогу студентам. У навчальних кабінетах і читальному залі зосереджувалася достатня кількість навчальної і монографічної літератури, наукових і методичних періодичних видань, посібників. Вони працювали з 13⁰⁰ до 22⁰⁰ год., а під час екзаменаційних сесій – з 9⁰⁰ до 22⁰⁰ год.²⁵.

Студенти педінституту виконували курсові роботи, тематика яких сприяла зростанню теоретичних знань і професійної підготовки виконавців. Наприклад, тематика курсових робіт для студентів третіх курсів була складена з розрахунком поглиблення їх знань, набуття навичок самостійної роботи над різними джерелами. Кафедра фізики з метою вироблення навичок експериментування пропонувала студентам експериментальні курсові роботи²⁶.

Значну роль у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів відігравала педагогічна практика, вивчення якої є предметом окремого дослідження.

У полі зору дирекції вишів, кафедр було дотримання трудової дисципліни викладачами і студентами, що загалом була задовільною. Щоправда, мали місце спізнення і пропуски занять викладачами, неявки на пробні уроки студентів під час

педпрактики. У 1953 р. у педінституті було введено подвійну систему дзвінків на заняття, що, на думку дирекції, давало б можливість запобігти спізненню викладачів²⁷.

З метою покращення трудової і навчальної дисципліни студентів проводилася роз'яснювальна робота в академгрупах, на комсомольських і профспілкових зборах. Значну допомогу надавала інститутська преса, в якій піддавалися критиці порушники дисципліни, а також висвітлювалися кращі зразки роботи академгруп та окремих студентів. Крім заходів роз'яснювального характеру до деяких порушників трудової і навчальної дисципліни застосовувалися адміністративні заходи. З року в рік своєрідним лідером щодо пропусків занять у педінституті був факультет фізичного виховання. Наприклад, у 1959-1960 н.р. відвідування занять його студентами становило 93,7% (2,3% – пропуски без поважних причин), на історико-філологічному факультеті – відповідно 96,1% і 1,6%, фізико-математичному – 97% і 1,5%²⁸.

У підготовці фахівців важливим критерієм якості навчання є результати екзаменаційних сесій. Зокрема, у педінституті абсолютна успішність студентів за наслідками літньої сесії становила: у 1953-1954 н.р. – 94,8%, у 1954-1955 н.р. – 95,8%, у 1956-1957 н.р. – 92,1%, у 1957-1958 н.р. – 92,7%, у 1958-1959 н.р. – 94%, у 1959-1960 н.р. – 94,5%, у 1960-1961 н.р. – 94,9%, у 1961-1962 н.р. – 94,6%, у 1962-1963 н.р. – 96,2%, у 1963-1964 н.р. – 95,9%²⁹. Тобто, упродовж десятиліття цей показник був стабільним.

В інституті практикувалася система заохочення, коли кращим студентам надавали іменні стипендії³⁰.

Студентських активістів, відмінників, ентузіастів художньої самодіяльності, кращих спортсменів і фізкультурників преміювали путівками. Власник такої путівки впродовж поїздки харчувався за свої кошти, всі інші витрати, включаючи вартість квитка на потяг, проживання тощо, профком брав на себе. Матеріали газети «Радянський студент» повідомляють про екскурсійні поїздки студентів до Москви, Ленінграду, у Закарпаття тощо³¹. Практикувалося відзначення студентів преміями, цінними подарунками³².

Водночас, у закладах застосовували різні заходи для покращення успішності. Так, у 1953 р. найнижча успішність була на відділі фізики фізико-математичного факультету (88,4%), особливо на I курсі – 70,6%. Найважче студентам давалися дисципліни теоретичної фізики (викладач – доцент Л. Манакін) і аналітична геометрія (старший викладач В. Савронь). Відповідальність за низьку успішність поклали на викладачів, які «формально поставилися до роботи студентів, не допомагали їм у самостійній роботі, незадовільно контро-

лювали роботу молоді»³³. У 1957-1958 н.р. найкраще навчалася молодь історико-філологічного факультету. Абсолютний показник становив 96,7%. За ним розташувалися факультети фізичного виховання (91,7%) і фізико-математичний (90,2%)³⁴. У наступні два роки успішність фізматівців суттєво зросла³⁵. На початку 60-х найгіршу успішність мали студенти новоствореного факультету педагогіки і методики початкової освіти³⁶.

Одним із пріоритетів у роботі вишів був розвиток навчально-методичної роботи, яка була спрямована на подальше поліпшення навчально-виховної роботи, на піднесення теоретичного рівня лекційних, практичних, семінарських і лабораторних занять, на допомогу молодим викладачам у підвищенні їхнього науково-методичного рівня. Для поліпшення навчального процесу в інституті було впроваджено різні форми контролю за роботою викладачів і студентів, а саме: попереднє обговорення текстів лекцій, планів семінарських занять; проведення відкритих лекцій, практичних і семінарських занять з подальшим обговоренням їх на засіданнях кафедр; взаємовідвідування навчальних занять викладачами; відвідування лекційних, практичних, семінарських і лабораторних занять викладачів завідувачами кафедр, деканами факультетів, директором та заступником директора інституту; запис окремих лекцій на магнітофон з наступним заслуховуванням та обговоренням їх; вибіркова перевірка роботи кафедр і обговорення результатів перевірки на засіданнях ради інституту³⁷.

Важливим засобом контролю за якістю викладання було відвідування і взаємовідвідування занять, результати яких записувалися до кафедральних журналів. З цими записами міг ознайомитися кожний викладач³⁸. Проводилася спеціальна перевірка роботи кожного викладача і кафедр в цілому з подальшим обговоренням на засіданні ради інституту³⁹.

З метою обміну досвідом у навчальній роботі практикували спільні засідання споріднених кафедр, на яких обговорювали теоретичні та методичні питання, зокрема, розглядали питання методики читання лекцій і проведення практичних занять тощо⁴⁰. На всіх факультетах проводилися методичні наради з питань самостійної роботи студентів, проведення педагогічної практики тощо.

Проводилася робота, спрямована на допомогу молодим викладачам у підвищенні їх методичної майстерності. Форми її були різними, а саме: досвідчені викладачі запрошували молодих викладачів на свої лекції, відвідували їх лекції, семінарські заняття; на засіданнях кафедр читалися доповіді про методику підготовки і проведення лекцій. Молодим викладачам

постійно давали поради з різних навчально-методичних і теоретичних питань⁴¹.

У першій половині 60-х років помітно зросла кількість і якість наукових й навчально-методичних праць викладачів. Зокрема, з'явилися фундаментальні теоретичні праці, змістовні підручники, навчальні посібники, наукові збірники, цікава довідкова література (словники), стало більше методичних рекомендацій і розробок із навчальних курсів вищих і загальноосвітніх навчальних закладів. Видано низку навчально-методичних праць на допомогу вчителям і студентам вищих педагогічних навчальних закладів⁴².

У педінституті було створено громадський університет передового педагогічного досвіду з урахуванням напрямків підготовки фахівців. Запровадили систему інформування викладачів і кафедр про результати науково-методичних досліджень. У викладацькій практиці застосовували інноваційний метод програмованого навчання. На всіх факультетах було прочитано лекцію «Втілення в роботу шкіл нових форм і методів навчання». Крім того, науково-педагогічні працівники прослухали 20-годинний факультативний курс «Програмоване навчання в школі»⁴³.

Після закінчення курсу навчання студенти складали державні екзамени. Напередодні проводилася підготовча робота. Так, для студентів-випускників педінституту читалися оглядові лекції, проводилися групові та індивідуальні консультації, семінари. Були створені всі необхідні умови для самостійної роботи і успішної підготовки до державних екзаменів. У кабінетах були завчасно вивішені списки рекомендованої літератури і зосереджено всю необхідну літературу. Кабінети працювали з 9 до 23 год. Для роботи студентів були виділені спеціальні аудиторії і окремі дні, в які вони звільнялися від академічних занять для самостійної роботи з підготовки до державних екзаменів⁴⁴.

Абсолютна більшість молоді успішно складала екзамен⁴⁵. Хоча мали місце і діаметрально протилежні випадки. Зокрема, у 1959 р. не склали екзаменів 5 студентів⁴⁶; у 1963 р. – 7⁴⁷.

У запропонованій *таблиці 1* покажемо динаміку випуску спеціалістів у педінституті у 1953-1964 рр.

Серед випускників були особи, які виявляючи високу громадську свідомість, їхали працювати далеко за межі України. Наприклад, у 1960 р. 12 випускників історико-філологічного факультету педінституту виявили бажання поїхати на роботу в школи Таджикицької РСР⁴⁹. Наступного року студенти-випускники фізико-математичного факультету вирішили по комсомольській путівці їхати в райони цілинних земель⁵⁰.

Таблиця 1.

**Дані про випуск спеціалістів у педінституті
у 1953-1964 рр.⁴⁸**

Роки	Всього випущено спеціалістів	У т.ч. денної форми навчання	У т.ч. заочної форми навчання	Отримали диплом з відзнакою
1953	285	159	126	*
1954	*	*	193	*
1955	413	248	165	*
1956	*	*	266	*
1957	*	*	*	*
1958	473	148	325	12
1959	506	191	315	*
1960	539	190	349	18
1961	570	184	386	10
1962	*	163	*	12
1963	*	164	*	14
1964	564	218	346	12

* Дані не виявлено

Про якість підготовки фахівців надходило чимало позитивних відгуків від низки навчальних закладів областей України. Про помітні успіхи у навчально-виховній роботі інституту зазначалося і на обласному рівні, зокрема у 1960 р. і наступних роках⁵¹.

Починаючи з 1953-1954 н.р., було започатковано налагодження зв'язків з випускниками інституту та вивчення якості їх роботи в школах Хмельницької області. Здійснювалися вони у формі листування з випускниками і директорами шкіл, в яких вони працювали, а також шляхом безпосереднього знайомства з їхньою роботою в школах. Крім того, окремих випускників запрошували на засідання кафедр інституту, де вони звітували про їхню роботу в школі. Наприклад, таку форму роботи практикували на кафедрі російської літератури. Матеріали про роботу випускників засвідчували, що переважна більшість їх має достатню практичну і методичну підготовку, вміє організувати виховну роботу серед учнів, бере активну участь в громадській роботі у селах. Водночас, були і такі, які виявляли недостатні теоретичні знання і методичну підготовку, на роботі в школі допускали помилки і недоліки як теоретичного, так і методичного характеру. Окремі випускники демонстрували недостатнє вміння організувати позакласну роботу з учнями. Ці недоліки обговорювалися на засіданнях кафедр і раді інституту. Були вжиті заходи для того, щоби в подальшому усунути ці недопрацювання, і забезпечити покращення якості підготовки учителів до школи⁵².

Отже, у період хрущовської «відлиги» сталися зміни у навчальній роботі педінституту: удосконалювалися навчальні плани і програми, що наповнювалися новим змістом освітньої, методичної та виховної роботи. В окремих випадках виникали труднощі з їх виконанням, пов'язані із залученням молоді до збирання врожаю. У роботу вишу впроваджувалися нові, зумовлені з хрущовськими реформами, зокрема, студенти освоювали поняття господарського розрахунку, увага зверталася на їх політехнічну підготовку. Крім того, у виші проводилася робота щодо реалізації «Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і дальший розвиток системи народної освіти в СРСР».

Примітки:

1. Державний архів (далі – Держархів) Хмельницької області. Ф. Р. 302. Оп. 8. Спр. 275. Арк. 4.
2. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: довідк.-статистич. матер. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. С. 49.
3. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 8. Спр. 99. Арк. 23.
4. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. С. 114; Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.). Київ: Либідь, 1992. С. 116, 118; Народное образование УССР. Киев, 1988. С. 36.
5. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 7. Спр. 154. Арк. 110; Спр. 192. Арк. 110; Оп. 8. Спр. 83. Арк. 17-18; Спр. 275. Арк. 23.
6. Там само. Оп. 7. Спр. 154. Арк. 110.
7. Там само. Оп. 8. Спр. 244. Арк. 16.
8. Там само. Оп. 8. Спр. 240. Арк. 36, 53.
9. Там само. Оп. 7. Спр. 154. Арк. 110, 114.
10. Там само. Оп. 8. Спр. 285. Арк. 50-51.
11. Солопчук М.С., Комарніцький О.Б. Факультет фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1949-2008 рр.): іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 30.
12. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 8. Спр. 83. Арк. 19; Спр. 99. Арк. 18.
13. Філінюк А.Г. Життя, віддане справі: трудова, громадська та науково-педагогічна діяльність Івана Степановича Зеленюка: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 135.
14. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 8. Спр. 99. Арк. 16.
15. Політехнічне навчання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Політехнічне_навчання
16. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 7. Спр. 154. Арк. 111; Оп. 8. Спр. 83. Арк. 20.
17. Там само. Оп. 7. Спр. 192. Арк. 28-30.
18. Там само. Оп. 7. Спр. 192. Арк. 29.
19. Там само. Оп. 8. Спр. 99. Арк. 22.
20. Там само. Оп. 8. Спр. 83. Арк. 21.

21. Там само. Оп. 8. Спр. 275. Арк. 91.
22. Філінюк А.Г. Життя, віддане справі... С. 129.
23. Там само. С. 130
24. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 8. Спр. 99. Арк. 24; Спр. 244. Арк. 30.
25. Там само. Оп. 8. Спр. 99. Арк. 23.
26. Там само. Арк. 26.
27. Там само. Оп. 7. Спр. 154. Арк. 113.
28. Там само. Оп. 7. Спр. 192. Арк. 38; Оп. 8. Спр. 83. Арк. 24; Спр. 99. Арк. 41.
29. Там само. Оп. 7. Спр. 192. Арк. 57; Оп. 8. Спр. 83. Арк. 50; Спр. 112. Арк. 75; Спр. 244. Арк. 91.
30. Там само. Оп. 8. Спр. 240. Арк. 7; Спр. 254. Арк. 20, 40; Спр. 268. Арк. 5, 6, 39.
31. В час літніх канікул... *Радянський студент*. Кам'янець-Подільський, 1959. 11 квітня; 18 путівок на курорти. *Радянський студент*. 1 вересня; Григоренко О. По путівках профспілки. *Радянський студент*. 1958. 1 вересня; Хапіцький М. На кошти профспілки. *Радянський студент*. 1960. 1 вересня.
32. Активістам багатотиражки. *Радянський студент*. 1960. 10 травня.
33. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 7. Спр. 154. Арк. 119.
34. Там само. Оп. 8. Спр. 83. Арк. 50.
35. Там само. Оп. 8. Спр. 99. Арк. 41.
36. Там само. Оп. 8. Спр. 275. Арк. 104.
37. Там само. Оп. 7. Спр. 154. Арк. 112; Спр. 192. Арк. 40.
38. Там само. Оп. 8. Спр. 99. Арк. 20.
39. Там само. Оп. 7. Спр. 154. Арк. 112.
40. Там само. Оп. 8. Спр. 83. Арк. 32.
41. Там само. Оп. 7. Спр. 192. Арк. 42.
42. Там само. Арк. 42; Оп. 8. Спр. 83. Арк. 33; Кам'янець-Подільський державний університет. С. 118.
43. Філінюк А.Г. Життя, віддане справі... С. 138.
44. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 7. Спр. 192. Арк. 71; Оп. 8. Спр. 244. Арк. 96.
45. Там само. Оп. 8. Спр. 244. Арк. 95.
46. Там само. Оп. 8. Спр. 112. Арк. 83.
47. Там само. Оп. 8. Спр. 275. Арк. 17.
48. Там само. Оп. 7. Спр. 192. Арк. 71; Оп. 8. Спр. 83. Арк. 51; Спр. 99. Арк. 45; Спр. 244. Арк. 95; Спр. 259. Арк. 95; Спр. 275. Арк. 107; Спр. 293. Арк. 62; Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету... С. 29.
49. Випускники одержали призначення. *Радянський студент*. 1960. 30 квітня.
50. Александрович З., Лепьохіна А., Шудрова А., Гадомська Є. На цілину! *Радянський студент*. 1961. 4 квітня.
51. Філінюк А.Г. Життя, віддане справі... С. 142.
52. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 7. Спр. 192. Арк. 37.

В статье прослежены изменения, которые произошли в учебной работе Каменец-Подольского пединститута. В вузе уделяли особое внимание совершенствованию учебных планов и программ, наполнению их необходимым содержанием образовательной, ме-

тодической и воспитательной работы. Речь идет о новациях, связанных с хрущевскими реформами. В частности, студенты осваивали понятие хозяйственного расчета, особое внимание обращалось на политехническую подготовку студентов.

Ключевые слова: институт, обучение, учебный план, занятия, сессия.

Отримано: 05.11.2018 р.

УДК 378.014.53:061.2(477.43)«198/199»

**Олександр Комарницький,
Юрій Зварич**
м. Кам'янець-Подільський

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ВИШІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 80-х – НА ПОЧАТКУ 90-х рр. ХХ ст.

У статті йдеться про демократичні тенденції у суспільно-політичному житті вишів Хмельниччини у період перебудови. З'ясовано, що реальному демократичного змісту набуло студентське самоврядування, центральною ланкою реалізації якого була академічна група, студентські деканати, ради гуртожитків. Змінювалися акценти у проведенні політінформації, з'явилися незалежні від партійних структур політклуби. Зазначається, що студенти скористалися активним і пасивним виборчим правом у виборах до союзної, республіканської та місцевих Рад. Частина викладачів, членів Народного Руху України за перебудову, вимагали подальшої демократизації органів вишу та більш ретельного дотримання законодавства республіки. Автори розповідають про жовтневий 1990 року страйк студентів. Піднімалося питання про відновлення Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Ключові слова: інститут, перебудова, самоврядування, група, вибори.

Перебудовчі процеси, другої половини 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. позначилися на громадсько-політичній діяльності вишів Хмельниччини. Глибока криза в економічній, політичній, ідеологічній та соціальній сферах країни була наслідком кризи у КПРС і її керівництва в цілому. Вихід з цього стану розглядався як нагальна потреба часу. Країна потребувала серйозних зрушень, прискорення науково-технічного прогресу, форсованого соціально-економічного розвитку. У березні 1989 р. на засіданні вченої ради педінституту проректор з навчальної роботи І. Козак з цього приводу зауважував, що слід «чільніше керуватися настановою лютневого (1988 р.) Пленуму ЦК, у постанові якого сказано про необхідність на практиці вчити молодь жити і діяти в умовах демократії, що поглиблю-